

Становище

на проф. Иван Добрев за дисертационния труд на Жени Валентинова Жикова “Учителното евангелие на Константин Преславски — текстологични и лексикални проблеми”, обсъден и предложен за публична защита на заседание на Катедрата по кирилометодиевистика към Факултета по славянски филологии на Софийския университет, състояло се на 11.01 . 2017 г.

Научен ръководител на докторантката е проф. д. ф. н. Татяна Славова.

Дисертацията в обем 342 маш. стр. се състои от Увод, три глави, две приложения, заключение и библиография. Глава първа съдържа подробен преглед на проучванията върху Учителното евангелие и описание на използваните преписи на важното литературно съчинение, а именно:

- I. ГИМ, Москва, Син. 262. Този руски препис от XII в., макар и редактиран, е основен и именно той съдържа (1) копие от портрета на княз Борис, от последната година на който (около 893 г. / 894 г.), след възвръщането му на престола, за да детронира Расате, датира протографът на паметника, (2) Азбучната молитва на Презвитер Константин, (3) Историкиите, които завършват с започналото в 889 г. царуване на император Лъв VI Философ (също много важен датиращ признак). По повод на това ще отбележа, че “Проглас на Евангелието” не може да бъде стихотворно встъпление към Учително евангелие, както е склонна да мисли Жени Жикова,

Учителното евангелие има един единствен стихотворен увод, написан около 30 години след покръстването, и той е “Азбучна молитва”. Вж. 12 стих от творбата. Синодалният препис е проучван от Горски и Невоструев.

- II. РНБ, Санкт-Петербург, Гильфердинг 32, ф. 182, сръбски препис от 1286 г.
- III. Виенска национална библиотека, Cod. Slav. No 12, XIV в., сръбски препис, проучван от великия Франц Миклошич.
- IV. Хилендарски манастир, No 385 от 1344 г., сръбски препис

Освен изданието на Мария Тихова на Синодалния препис с разночетения са използвани и преписите на отделните беседи, открити и проучвани от проф. Мария Спасова.

Втората глава е посветена на проблемите на лексикалната система на Учителното евангелие. Дисертантката е изготвила списък на гръцките заемки, разпределила ги е в лексикално-семантични групи, отразила е лексикалните им съответствия и се е спряла на въпроса за тяхната фонетична и морфологична адаптация. Някои от изводите щяха да са още по-полезни, ако бяха съпоставени с важните резултати за фонетиката и морфологията на гърцизмите и семитизмите, до които преди повече от 70 години достигнаха у нас проф. Борис Геров, а във Франция Андре Ваян. Важен раздел е посветен на кирилометодиевската лексика в евангелския превод и нейните преславски съответствия, което е наложително, като се има предвид, че Константин Преславски е бележит ученик на св. св. Кирил и

Методий. Съществена част от дисертацията е проблематиката на композитите в техния гръцки и славянски облик в състоянието им на пълни или частични калки. Третата глава е озаглавена ”Текстологичен анализ на евангелските цитати в Учителното евангелие”. Въпреки че текстологичният анализ предполага литературно-богословско разработване, добре е, че дисертантката се е разграничила от тази безкрайно-голяма проблематика и се е спрляла на собствено езиковедските въпроси за лексикалните, морфологичните и словоредните различия между евангелските цитати в Учителното евангелие и старобългарските евангелия. На цитатите заслужено е отделено достатъчно място с оглед на съвпадения и различия, както и по отношение на гръцките образци. С текстологията е свързано Приложение 1 за евангелските цитати в Учителното евангелие в съпоставка със старобългарските евангелия и гръцката евангелска традиция. А Приложение 2 е славяно-гръцки показалец на лексеми от Учителното евангелие. Дисертантката вижда своите научни приноси на първо място в системното изследване на лексиката и на евангелските цитати в Учителното евангелие. От значение е вниманието към гърцизмите и славянизмите като система от пълни и частични съвпадения, които свидетелстват за живата природа на Кирило-Методиевия книжовен език. Подчертана е приемствеността между кирилометодиевската традиция и преславския етап на нейното отразяване — отделни лексеми, които по-късно науката ще нарече преславизми, вече са налице в Учителното евангелие. За детайлизирането на тематиката

допринася и ексцерпцията на редките думи и хапаксите. За пръв път цялостно са идентифицирани цитатите от евангелието в учителните беседи. На дисертацията обаче може да се пожелае по-амбициозен критически подход относно приносите на предишните изследвачи на Учителното евангелие — Горски и Невоструев и архим. Антоний. Но разработката на темата е успешна. Самото нейно обявяване предпоставя ценностна характеристика на този важен паметник, който е забележителен с народностно-християнския си характер в една епоха, в която е имало остра нужда от учителна литература. Същевременно Учителното евангелие е висок образец за книжовна старобългарска реч, достъпна за най-широки християнски сред на новопросветлени люде.

Жени Жикова познава много добре специалната литература, посветена на Учителното евангелие, но невинаги успява да се ориентира правилно в многообразието от мнения и да прояви научен критицизъм, напр. към разпространяваната от някои руски учени хипотеза, че Презвитер Константин е пребивавал известно време в Македония и под влияние на тамошните книжовници е променил граматичната си система. Няма никакво проявено отношение към събитието пръложено къннгъ, което е посочено в основния препис. Значими изводи за предназначението на Учителното евангелие (работата си над него по внушение на св. Наум Презвитер Константин е започнал в 893 г.) и за ролята му в старобългарската култура може да има само при ясна и пълна картина на политическото и

книжовното състояние в България около пролетта на 894 г.

На мнение съм, че дисертантката се е справила добре с поставената научна задача. Трудът притежава необходими качества на неговия автор Жени Валентинова Жикова да бъде дадено от научното жури образователната и научната степен “доктор” по Шифър 2.1 Направление : Филология; Специалност : Български език (Старобългарски език). Като член на научното жури ще гласувам положително.

София 16 март 2017 г.

проф. Иван Добрев